

Den kalde krigen
– og Vestfold

1948–1991

Erlend Larsen
Jan Helge Kaiser

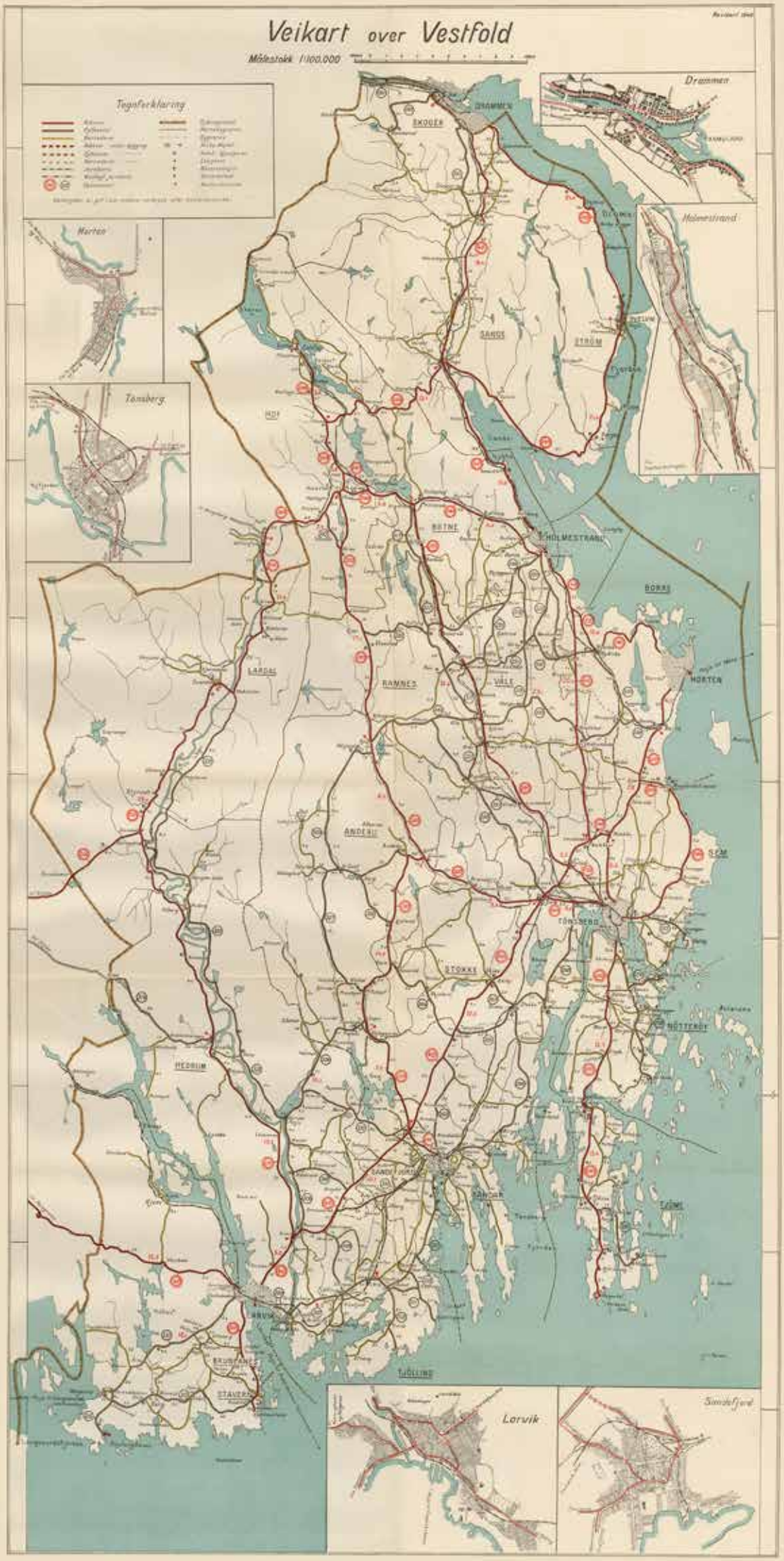

Utgiver: E-forlag, 2016
Tekst: Erlend Larsen og Jan Helge Kaiser
Forsidefoto: Erlend Larsen og Forsvaret
Montasje side 2: CIA
Foto side 3: National Archives og Norsk Luftfartsmuseum
Baksidefoto: Erlend Larsen
ISBN: 978-82-93057-30-7
Skrift: Minion Pro 10,5 pkt
Papir: 130g silk
Trykk: Print Konsult Andebu AS

Innhold

Innhold 3
Forord 5
Opptakten til kald krig 7
Frykt og mistenksomhet 17
Grunnlaget for overvåking av venstreradikale partier 29
Sovjetunionen og Warszawapakten 34
NATO, baser og atomvåpen 41
Behovet for å vite 50
Spionasjen mot Norge 57
Angrepsplanene 64
Hemmelig okkupasjonsberedskap 70
Totalforsvaret 77
Heimevernet 98
Hæren 113
Sjøforsvaret 123
Luftforsvaret 144
Forsvarets spesialstyrker 171
Politiet 178
Sivilforsvaret 182
Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) 192
Et mulig angrep på Vestfold 198
Linjene fra den kalde krigen til i dag 205
Vedlegg 1 – Hovedlinjene 1948–1991 209
Vedlegg 2 – Fly i luftforsvaret 219
Vedlegg 3 – Minner fra militærtjeneste på Jarlsberg i 1954 223
Kilder 226

Historisk fylkeskart som viser kommunegrensene de første årene under den kalde krigen. Kilde: Kartverket.no

Forord

Konflikten mellom den kommunistiske ideologien i øst og markedsøkonomien i vest påvirket oss nordmenn sterkt innenfor mange områder. I desember 2016 er det 25 år siden Sovjetunionen gikk i oppløsning, og med det tok den kalde krigen slutt. Den kalde krigen føles likevel veldig nær. Kanskje kjennes det sånn fordi vi ble så voldsomt involvert i den. Når vi ser oss tilbake, er det slående hvordan samfunnet har endret seg.

Den kalde krigen begynte kort tid etter at andre verdenskrig tok slutt, og varte i mer enn 40 år. Konflikten påvirket alle sider av våre liv. Frykt for at det skulle bryte ut en ny krig, spionasje og hemmelighold, mistenksomhet og usikkerhet, tilfluktsrom og utflyttingsplaner, rasjoneringskort og matlagre, pliktig militærtjeneste og repetisjonsøvelser, politiske konflikter og overvåking. Hverdagen var tapetsert med den kalde krigens realiteter, og var noe vi måtte forholde oss til, uansett om vi ville eller ikke. Særlig trusselen om atomkrig opptok mange.

De færreste som er født etter 1970 har følt den kalde krigen så nært på kroppen. Derfor bruker vi en del plass til å beskrive bakgrunnen for konflikten. Skal vi forstå hvorfor det ble lagt ned så store ressurser i Forsvaret, må vi forsøke å forstå politikken og ytre forhold som påvirket oss som nasjon.

Politikerne tok noen beslutninger som kan anses som kritikkverdige i dag. Vi må forsøke å forstå historien ut i fra den tiden menneskene levde i, og trusselbildet som var den gang, dersom vi skal kritisere de valgene som ble tatt.

Vi har valgt å beskrive de ytre politiske og militære rammene, for deretter å sette forberedelsene inn i en helhetlig kontekst. Arbeiderpartiet får innledningsvis mye plass, samtidig som de borgerlige partiene knapt blir omtalt. Ap hadde flertall gjennom de viktigste årene, og var den viktigste premissleverandøren. Deres valg var derfor avgjørende for landets strategiske retningsvalg.

QR-koden tar deg til den danske etterretningstjenestens trusselvurdering fra 1988.

Flere steder i boken er det lagt inn QR-koder til nettsider vi anbefaler deg å se nærmere på.

Det var en sentral målsetting å ha en bred partipolitisk oppslutning om hovedlinjene i forsvars- og utenrikspolitikken. I praksis lyktes partiene langt på vei. Hovedlinjene lå fast, og skapte forutsigbarhet.

Vi er begge aktive politikere for Høyre. Teksten kan nok bære preg av vårt politiske ståsted, men vi har forsøkt å være objektive. Vi ønsker å dokumentere vår nære historie, med hovedvekt på kaldkrigsforberedelsene i Vestfold. Det har også vært et mål for oss å dokumentere betydningen av arbeidet med den sivile samfunnssikkerhet og beredskap.

Det er på tide at den oppvoksende generasjon får bedre kunnskap om hvordan det var å leve under den kalde krigen. Alle offentlige instanser som var involvert, har et ansvar for å fortelle sin del av historien. Mye kompetanse har allerede gått i graven.

Skal vi ta vare på vår nære historie, bør vi følge Danmarks eksempel. Der har forskere skrevet et spennende og lesverdig fembindsverk om den kalde krigen. Det hadde vært ønskelig om Forsvaret og Politiets sikkerhetstjeneste hadde åpnet sine arkiver, fordi de sitter på særdeles viktig kunnskap om denne perioden. De burde se til Danmark hvor Efterretningstjenesten har lagt ut nedgraderte trusselvurderinger på sine nettsider.

Vi ser i dag en endring den sikkerhetspolitiske situasjonen. Endringene i trusselbildet er i ferd med å revitalisere deler av det samme beredskapsarbeidet som ble gjort under den kalde krigen. Vi ser at historien gjentar seg. Boken formidler viktig kunnskap om de beredskapstiltakene som ble gjort i perioden fra 1948 til 1991.

Kunnskap om historien er et godt grunnlag for å forberede fremtiden. I perioden fra 1814 til 1895 truet svenskene med krig om ikke det norske Stortinget gikk tilbake på sine vedtak. Tre ganger ble politiske vedtak opphevet fordi politikerne ikke hadde det nødvendige maktmiddelet som skulle til for å sanksjonere lovene.

Vi vet ikke om Norges forsvarsforberedelser i perioden 1948 til 1991 sikret landet mot krig, men vi vet at det var fred i hele perioden. Vi vet også at det var en rekke trusler som kunne endt med krig.

Forsvaret skal ha krigsforebyggende effekt. Forsvaret vil neppe klare å stanse en fiende, men en potensiell motstander skal forstå at prisen for en krig blir så høy, at han lar oss få leve i fred.

Vi vil rette en stor takk til alle dere som har hjulpet oss med å realisere denne boken. Ingen nevnt. Ingen glemt.

Stokke, november 2016

Jan Helge Kaiser *Erlend Larsen*

I St.prp. nr. 139—1948 om ekstraordinære beredskapstiltak m. v. 1. januar 1949—30. juni 1950 er det under avsnitt III gjort rede for en del grunnsetninger som skal gjelde både for planleggingen og gjennomføringen av vårt forsvar. I Innst. S. nr. 283—1948 fra Komitéen for særlig utenrikspolitiske saker og beredskapssaker, side 648, har Komitéen erklært seg enig i disse grunnsetningene.

Departementet har funnet at grunnsetningene bør utformes i mer konkrete direktiver til militære befalingsmenn og militære sjefer, og at disse direktiver bør fastsettes ved Kongelig resolusjon.

Direktivene skal slå igjennom overfor alle eldre bestemmelser som kommer i strid med direktivene. Etter hvert som gjennomarbeidingen og vurderingen av eldre bestemmelser skrider fram, vil direktivene bli innarbeidet, og uoverensstemmelser vil ikke forekomme.

Departementet har på et tidligere tidspunkt bestemt at grunnsetningene skal innarbeides i den militære undervisning på alle trinn.

Utkastet til direktiver har vært behandlet i de militære staber og har også vært gjenstand for inngående drøftinger i Den sentrale sjefsnemnd.

Forsvarsdepartementet tilråder:

Det fastsettes direktiver for militære befalingsmenn og militære sjefer ved væpnet angrep på Norge i samsvar med vedlagte utkast.

Kgl. res. 10. juni 1949:

Direktiver for militære befalingsmenn og militære sjefer ved væpnet angrep på Norge

I. DEFINISJONER

1) Med militær befalingsmann forstås i dette direktiv enhver befalingsmann med grad fra sersjant, kvartermester e. likn. og oppover uten omsyn til om han er fastlønt, vernepliktig, ulønt eller utskrevet.
2) Med militær sjef forstås i dette direktiv:
   a) Sjef for forsvarsgren, kommandosjef i distriktene (D K-, S K- og L K-sjef), sjef for selvstendig administrert avdeling i alle forsvarsgrener, derunder sjef for fly- og flåtestasjon.
   b) Militær befalingsmann som ved mobilisering er disponert som sjef for enhet ned til kompani, fort, fartøy, skvadron eller tilsvarende enhet.
3) Med væpnet angrep forstås i dette direktiv enhver uhjemlet inntrenging over norsk land-, sjø- og luftterritorium av væpnede styrker fra fremmed makt, når de åpenbart har fiendtlige hensikter eller når de bruker makt mot norske styrker som vil stanse dem.
4) Med kommandodistrikt forstås i dette direktiv distrikt for vedkommende Distriktskommando (DK), Sjøforsvarskommando (SK) og Luftkommando (LK).
5) Med femtekolonister forståes i dette direktiv nordmenn eller utlendinger som innenfor landets grenser arbeider for fremmed makt med ulovlig etterretningsvirksomhet, planlegging og gjennomføring av sabotasje, attentater e. likn.

II. DIREKTIVER SOM GJELDER FOR ALLE MILITÆRE BEFALINGSMENN

6) Mobilisering ved væpnet angrep i kommandodistriktet. Militær befalingsmann som får kjennskap til at et væpnet angrep finner sted innenfor det kommandodistrikt der han skal møte ved mobilisering, skal uten videre gjøre sitt ytterste for å nå fram til sitt mobiliseringssted på kortest mulig tid.
7) Væpnet angrep som utløser full og øyeblikkelig mobilisering. Et væpnet angrep skal gjelde som ordre til full og øyeblikkelig mobilisering over hele landet, dersom Kongen (Regjeringen) blir satt ut av spillet av fienden. Ordrer som utstedes i Regjeringens navn, om å avbryte mobiliseringen, skal betraktes som falske. Ved full og øyeblikkelig mobilisering gjelder bestemmelsen i punkt 6 for alle befalingsmenn.
8) Grunnsetninger for forsvarskampen. Ved planlegging og gjennomføring av forsvar mot væpnet angrep skal militære befalingsmenn følge disse grunnsetningene:
   a) De skal uten videre gjøre motstand mot et væpnet angrep med alle midler som står til rådighet og sette all kraft inn på forsvaret i løpet av kortest mulig tid.
   b) De skal gjøre motstand selv om de blir stående alene og selv om situasjonen ser vanskelig eller håpløs ut og uten omsyn til om fienden truer med eller gjør alvor av represalier om det gjøres motstand (f. eks. bombe byer e. likn.).
   c) De skal fortsette forsvarskampen uavhengig av de paroler som blir utstedt i Kongens (Regjeringens) eller annen overordnet myndighets navn, dersom disse er tatt til fange eller satt ut av funksjon på annen måte.
   d) De skal, dersom det er uomgjengelig nødvendig å gi opp vedkommende distrikt eller landsdel til fienden, gjøre hva de kan for å komme med i forsvarskampen sammen med sin avdeling på andre frontavsnitt i Norge eller utenfor Norge.
   e) De skal, dersom Norge blir helt eller delvis besatt av en fiende før de har nådd fram til sin avdeling, søke til kjempende norske myndigheter i eller utenfor landets grenser, så sant de er feltdyktige.
   f) De skal ikke avgi æresord til fienden om de blir tatt til fange.

III. SÆRLIGE DIREKTIVER TIL MILITÆRE SJEFER

9) Mobilisering ved væpnet angrep i kommandodistriktet. Militær sjef, nevnt punkt 2 a), som får kjennskap til at et væpnet angrep har funnet sted i kommandodistriktet, plikter — uten omsyn til andre bestemmelser i mobiliseringsregler og mobiliseringsplaner — å mobilisere på hurtigste måte som forholdene overhodet tillater det, alle enheter som hører under hans administrasjon, til øyeblikkelig frammøte. Dersom det er mulig å innhente forholdsordre fra nærmeste sjef uten å forsinke mobiliseringen, skal det gjøres. Melding om at mobiliseringsordre er utgått skal under alle omstendigheter sendes uten opphold til nærmeste sjef.
10) Mobilisering ved væpnet angrep i kommandodistriktet. Militær sjef, nevnt under punkt 2 b), plikter så langt hans muligheter rekker å medvirke til at den mobilisering som er nevnt under punkt 9), blir gjennomført så raskt og så effektivt som mulig.
11) Væpnet angrep som utløser full og øyeblikkelig mobilisering. Ved væpnet angrep som skal utløse full og øyeblikkelig mobilisering, se II. punkt 7, plikter alle militære sjefer å mobilisere de avdelinger og enheter som er underlagt dem etter bestemmelsene i punkt 9.
12) Grunnsetninger for forsvarskampen. Militære sjefer skal ha et særlig ansvar når det gjelder å etterleve de grunnsetninger som er nevnt i II. punkt 8.
13) Femtekolonister.
   a) De militære sjefer skal regne med at femtekolonister vil komme til å bli satt inn før eller samtidig med væpnet angrep.
   b) De militære sjefer er i fred og krig ansvarlige for sikringen av militært område mot femtekolonister innenfor rammen av sine hjelpemidler.
   c) De militære sjefer plikter med de midler de rår over, å sikre mobiliseringen og de væpnede styrker mot femtekolonister.
   d) De militære sjefer skal i fred og krig samarbeide med politiet og andre sivile myndigheter om de sikringsoppgaver som er nevnt under a—c etter de bestemmelser som til enhver tid er gitt.

IV. FORSKJELLIGE BESTEMMELSER

14) Direktivenes gjennomslagskraft. Disse direktiver gjelder foran alle eldre bestemmelser som måtte være i strid med dem.

Direktivet som kalles «plakaten på veggen» ble utarbeidet på bakgrunn av erfaringene fra aprildagene 1940, og skulle sikre mobilisering og motstand fra første dag ved en eventuell ny krig. Direktivet har fått ny aktualitet i dagens trusselbilde, hvor det gjenkjennbare skillet mellom krig og fred er mer uklart.

Opptakten til kald krig

Etter andre verdenskrig følte mange nordmenn stor sympati for og takknemlighet til Sovjetunionen, ikke minst i den nordlige landsdelen. Soldater fra Den røde armé kastet okkupasjonsmakten ut av Finnmark, og ble sett på som frigjørere. Sympatien smittet over på Norges Kommunistiske Parti (NKP), som fikk stor oppslutning i den første tiden etter krigen. Ved stortingsvalget i 1945 fikk NKP 11,9 prosent av stemmene, noe som ga partiet 11 representanter på Stortinget og to representanter i samlingsregjeringen. Kommunistenes innflytelse i norsk politikk har aldri vært større.

Kommunistene i Norge var i de påfølgende årene svært aktive, både på formelle og uformelle arenaer. Det handlet om å spre sin politiske overbevisning, og det handlet om å påvirke folks politiske virkelighetsbilde. Påvirkningen skulle gå i favør av Sovjet-kommunismen.

Kommunistene var aktive på arbeidsplassene, de forsøkte å få kontroll over fagforeninger og politiske organisasjoner. De etablerte også interesseorganisasjoner i ly av gode og tilforlatelige formål, som for eksempel fredsbevegelser som gikk inn for ensidig nedrustning. Både åpent og i det skjulte forsøkte kommunistene å utbre sin politiske ideologi.

Det store engasjementet NKP viste i favør av en annen stat og et annet styresett, skapte etter hvert stor skepsis blant veldig mange nordmenn. At lederne i Moskva klart forkynte at den kommunistiske verdensbevegelsen skulle fortsette sin fremmarsj og ta kontroll over stadig flere land, førte til større skepsis og økt frykt for Sovjetunionen.

Fra sympati til skepsis

Tsjekkoslovakia ble styrt av en samlingsregjering etter andre verdenskrig. Kommunistene sto sterkt i landet, og fikk 38 prosent av stemmene ved valget i 1946. Valgresultatet ga kommunistene de viktigste stillingene i regjeringen.

Regjeringskrisen den 20. februar 1948 førte til massedemonstrasjoner. Noen få dager senere, bare dager før det skulle ha vært ordinært valg, tok kommunistene makten gjennom et kupp. Fra kulissene trakk Sovjetunionen i trådene.

Samtidig med kuppet i Tsjekkoslovakia ble Finland tvunget inn i en «vennskapsavtale» med Sovjetunionen. Avtalen forpliktet Finland til blant annet å yte militær motstand med alle midler dersom Tyskland, eller en stat alliert med Tyskland, skulle angripe Sovjetunionen over finsk territorium. Sovjetunionen sørget for at avtalen tillot at deres egne styrker kunne bruke finsk territorium

President Paasikivi.

Finnland nektes stål fra Amerika.

Den amerikanske regjeringen skal ha stanset salget av omkring 500 tonn elektrostål til Finnland, melder «Dagens Nyheter» fra New York. Stålet skal være spesialbehandlet for framstilling av ammunisjon. Det finske kjøpet var tidligere godkjent av myndighetene, men etter det russiske forslaget om forsvarspakt blir Finnland bare betraktet som mellommann for Sovjet-Samveldet, da amerikanerne tydeligvis regner med at varene i virkeligheten går til russerne.

Hvis denne meldingen medfører riktighet kan det komme til å oppstå store vanskeligheter for de finske erstatningsleveranser til Sovjet.

«Vennskapspakten» førte blant annet til at USA ikke ville selge stål, som var beregnet på fremstilling av ammunisjon, til Finland. Faksimile fra Nybrott 2. mars 1948.

Nr. 98 Fredag aften, 27. februar 1948

Russland krever militær støttepakt med Finnland

Note fra Moskva i går forlanger snarlig avgjørelse

Stockholm, 27. februar.

(NTB.) Tidningarnes Telegrambyrås spesialkorrespondent i Helsinki har brakt på det rene at Sovjet-Samveldet i disse dager har fremmet forslag om en militær støttepakt med Finnland. Korrespondenten sier at han har sine opplysninger fra pålitelig hold. Det var derfor president Paasikivi sammenkalte regjeringens medlemmer torsdag kveld. (Se Aftenpostens morgennummer i dag.) Presidenten skal redegjøre for saken i formiddag. Det russiske forslag har form av en note som ble overrakt den finske regjering i går. Noten henstiller til regjeringen så fort som mulig å treffe alle nødvendige forholdsregler for inngåelsen av en militær støttepakt.

Etter det man tror å vite i Helsinki innebærer det russiske forslaget ikke en ren militærpakt, men inneholder forpliktelser av forskjellig slag og omfatter såvel økonomiske som kulturelle spørsmål.

Alt tyder på at spørsmålet nu plutselig er blitt aktualisert, og at det vil bli tatt en avgjørelse i løpet av de kommende måneder. Det standpunkt den finske regjering inntar i dag, blir sammenvirgde avgjørende for de fortsatte forhandlinger.

Ifølge Reuters fremstilling har president Paasikivi og regjeringen behandlet saken i stafetråd i dag morges. Det nevnes i samme forbindelse at Finlands innenriksminister, Yrjo Leino, allerede onsdag i denne uken ga pasthontorene rundt om i landet

Valgkommisjonen

Innstilling fra Stortingets valgkomité

Under debatten i Stortinget nylig om forandring i Grunnlovens bestemmelser vedkommende valgperiodens lengde som man vil huske gjorde vedtak om nedsettelse av en valgkommisjon på 11 medlemmer til å utarbeide forslag til nødvendige endringer i valgordningen.

Stortingets valgkomité har i møte i formiddag innstilt følgende til medlemmer av kommisjonen:

Høyre: Stortingsmann Bettum, Vestfold, byfogd Harald Gram, Oslo.

Kristelig Folkeparti: Jordbruksskoletestyrer Lyche, Østfold.

Bondepartiet: Stortingsmann Valnaland, Rogaland.

Venstre: Direktør Finn Oen,

DEN TSJEKKISKE LANDSORGANISASJON hadde arrangert et stort møte i Praha søndag for å støtte statsminister Gottwalds kupplaner. Her ser man organisasjonens formann, Antonin Zapotocki, som er blitt visestatsminister i den nye regjering, på talerstolen, i forgrunnen sees statsminister Gottwald til venstre. Foto: Ass. Press.

Innbruddet i det militære lager på Skar

Omkostningene til vakthold ville ikke stått i forhold til verdiene

Generalinspekteren for Luftvernartilleriet, oberst Hasjord, opplyser på Aftenpostens henvendelse i dag at når det ikke var etablert vakthold ved magasinet på Skar i Maridalen, så skyldes det at det materiell som er lagret der, ikke er av så stor verdi at det ville stå i noe forhold til omkostningene ved et effektivt vakthold. Det er alt sammen saker som tyskerne har etterlatt seg, de fleste instrumenter og apparater var stivt i stykker og de er dessuten temmelig avlegs. Noen særlig aktuell verdi har materiellet ikke, som vi hadde jo tenkt å utnytte enkelte deler av det, sier obersten. Når det heter at et helt radaranlegg er forsvunnet, er dette ikke riktig. Det er bare skjeletter av radaranlegg vi har der. Og materiell, som har virkelig verdi, har vi beskyttet på ganske annen måte.

Etter innbruddet i magasinet i fjor ble låsene forsterket. Og det er nu tatt andre forholdsregler for å hindre gjentagelser. For selv om materiellet i magasinet ikke har noen særlig verdi, så bør det jo ikke frakte til tyveriet.

Tsjekkoslovakias kommunistkontrollerte regjering tatt i ed av Benes

Samtidig fortsetter aksjonskomiteene undertrykkelsen i forsert tempo.

Er presidenten under husarrest? Fierlinger nevnes som hans efterfølger

Sovjetunionen krevde «vennskapsavtale» med Finland samtidig som de sto bak kommunist-kupp i Tsjekkoslovakia. Faksimile fra Aftenposten 27. februar 1948.

til å forsvare seg, dersom det ble nødvendig. «Vennskapsavtalen» førte til at Finland måtte takke nei til Marshall-hjelpen resten av Vest-Europa kunne nyte godt av. Avtalen ga Finland flere utenrikspolitiske begrensninger som varte helt til 1991.

I perioden forhandlingene mellom Finland og Sovjetunionen pågikk, verserte det rykter om at kommunistene planla statskupp i Finland. Den finske presidenten iverksatte militære sikkerhetstiltak og styrket beredskapen i politiet.

I Norge var det stor frykt for at vi var det tredje landet som sto for tur. Det var ikke så mange som fryktet at vi skulle bli utsatt for et kupp, slik som i Tsjekkoslovakia. Men det var stor frykt for at vi skulle komme i en «finsk situasjon,» og bli påtvunget en avtale som ville styre vår forsvars- og sikkerhetspolitikk i overskuelig fremtid. Det ville i praksis si en frihet med klare begrensninger.

Frykten var ikke ubegrunnet, for lederne i Kreml hadde allerede lagt press på norske myndigheter. Året før forsøkte Sovjetunionen å kreve rett til å ha militære styrker på Svalbard. Kravet ble avvist av Stortinget, men sovjeterne fikk støtte av de 11 representantene fra Norges Kommunistiske Parti (NKP).

Tidlig i mars 1948 kom det meldinger via tre ulike diplomatiske kanaler om at Norge ville få det samme kravet som Finland, noe som skapte uro og usikkerhet. Den vestlige etterretningen i Sovjetunionen var mangelfull fordi landet var tilnærmet hermetisk lukket. Mangel på informasjon forsterket uroen for at det ville komme et sovjetisk press mot norsk selvstendighet. Det var ingen kunnskap om hvor de sovjetiske hærstyrker, fly eller skip var plassert, hvor mange det var, eller om de ble flyttet som ledd i forberedelse til krig. Det var en periode med stor uvisshet.

Stortinget møtte frykten ved å gi Forsvaret en ekstraordinær bevilgning. Den 16. mars 1948 økte Stortinget forsvarsbudsjettet fra 200 til 300 millioner kroner. Flere tiltak ble igangsatt for å styrke beredskapen til både politiet og Forsvaret. Et av tiltakene var å øke tjenestetiden for vernepliktige fra ni til 12 måneder.

Arbeiderpartiets retningsvalg

Arbeiderpartiet hadde rent flertall på Stortinget i perioden fra 1945 til 1961. Etter de påfølgende valgene manglet Ap kun noen få stemmer for å få igjennom sakene sine i Stortinget. Arbeiderpartiets ideologiske retningsvalg ville derfor få avgjørende betydning for hvilken allianse Norge skulle komme til å ta del i etter andre verdenskrig. Vi vil derfor ta en kort gjennomgang for å vise hvor skjør vår alliansetilknytning var.

Det utviklet seg skarpere klassemotsetninger i Europa under den første verdenskrig, samt årene etter. Den russiske revolusjonen i 1917 ga et inn-

Full enighet om å styrke forsvaret.

Men kommunistene nektet å gi Regjeringen fullmakt.

Henry (a) alene i Stortinget om å hevde et pasifistisk syn.

Mot 12 stemmer vedtok Stortinget i går framlegget fra presidentskapet om å gi Regjeringen fullmakt til å bruke inntil 100 millioner kroner til å styrke vårt militære og sivile beredskap og til i samsvar med dette å kalle inn befal og mannskaper. Mindretallet var kommunistene og Henry (a). Ordskiftet om saka varte i to timer. De fleste av Regjeringens medlemmer var til stede, og det ble etter hvert overfylt på galleriet.

Kuppet i Tsjekkoslovakia og «vennskapsavtalen» i Finland førte til at Stortinget økte forsvarsbudsjettet med 50 prosent – mot kommunistenes stemmer. Ap-representanten Carl Henry fra Vestfold stemte også mot, men av pasifistiske grunner. Faksimile fra VG 17. mars 1948.

Sammenslutningen av det norske Arbeiderparti og det socialdemokratiske parti er umiddelbart forestaaende

Forhandlerne er blit enige om et forhandlingsgrundlag.

Der er fundet en "skandinavisk arbeider-union" som overgang til Amsterdam-internationalen

Oscar Torp, formand i Det norske Arbeiderparti.

Gulbrand Magnus Nilsen, formand i Norges socialdemokratiske parti.

Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti (NSA) ble etablert etter at Arbeiderpartiet meldte seg inn i Komintern.

I 1927 slo partiene seg sammen igjen. Faksimile fra Aftenposten 20. november 1926.

trykk av at arbeiderne fikk makt, eiendom og bedre levekår. Dette påvirket medlemmene av Arbeiderpartiet i Norge, hvilket i sin tur styrket venstrefløyen i partiet da de valgte ny ledelse i 1918. Året etter ble Arbeiderpartiet medlem av Den kommunistiske internasjonale, også kalt Komintern. Dette var en sammenslutning av kommunistiske og venstresosialistiske partier som ble styrt fra Moskva. Komintern skulle samle kommunistpartiene over hele verden til den proletære revolusjon, det vil si at arbeiderne skulle overta produksjonsmidlene. Siden eierne ikke ville gi fra seg verdiene og eierskapet frivillig, måtte det skje med vold. Kominterns langsiktige målsetting var å skape et enhetlig kommunistisk verdensparti.

Ungdomsorganisasjonen til Arbeiderpartiet het Norges kommunistiske ungdomsforbund (NKU) fra 1903 til 1923. Einar Gerhardsen var sentralstyremedlem fra 1919 til NKU fulgte kommunistene inn i NKP i 1923. Først i 1927 ble Arbeidernes ungdomsfylking (AUF) etablert.

Ap fulgte linjen til Komintern og agiterte for væpnet revolusjon i Norge. Radikaliseringen førte til at partiet ble splittet, og Norges Socialdemokratiske Arbeiderparti (NSA) ble etablert i 1921. Medlemmene av NSA ønsket ikke en så tett tilknytning til kommunistene i Moskva, som blant annet Einar Gerhardsen, Martin Tranmæl og den øvrige ledelsen av Ap talte for.

Det utviklet seg snart en skepsis til Komintern i Ap. Skepsisen førte til at flertallet av medlemmene sørget for utmelding i 1923. Utmeldelsen medførte en ny konflikt i Ap, som ble splittet for andre gang. Kommunist-fløyen etablerte Norges kommunistiske Parti (NKP).

Etter at Ap trakk seg ut fra Komintern, begynte en tilnærming til NSA. I 1927 slo Ap og NSA seg sammen til ett parti igjen.

Ap regnet seg fortsatt som revolusjonære, selv om de meldte seg ut av Komintern. Det var først i 1930 at de la om sin politikk og gikk fra å være revolusjonære til å arbeide for gradvise endringer i samfunnet. Arbeiderpartiet fortsatte å agitere for et sosialistisk samfunn, og arbeidet blant annet for «Det brukne geværs politikk» som gikk ut på å bygge ned det militære forsvaret. I 1936 gikk Arbeiderpartiet til valg på å endre Forsvaret fra et militærvesen til et vaktvern.

Den første tiden etter andre verdenskrig arbeidet LO for at Arbeiderpartiet og NKP skulle slå seg sammen. Det var mange nordmenn som talte varmt for kommunismen og Sovjetunionen de første to etterkrigsårene.

I Kjemisk forbunds medlemsblad kunne man på slutten av 1947 lese om hvor fantastisk Sovjetunionen var: «Utlendinger har forutfattede meninger av politiske eller andre grunner, og ser på Sovjet med mistillit og møtes med mistillit.» Forfatterne fortsatte med å skrive at «russerne er ikke fremmede for positiv kritikk. Man oppmuntres tvert imot til å snakke om hva man synes er galt og uheldig».

Mange av Ap-politikerne som på 30-tallet agiterte for ikke-vold og nedrustning, ble på 40-tallet blant de viktigste talspersonene for opprustning og et sterkt norsk Forsvar.

Vestfold er blitt et rødt fylke

50.5 pct. arbeider-stemmer.

Ved dette stortingsvalget er det slått fast at det er et flertall arbeiderstemmer i Vestfold. Sammenlagt i by- og landkretsen er det avgitt 71,444 stemmer og av disse har de to arbeiderpartier tilsammen fått 36,110 stemmer eller 50.5 prosent.

I byene er det avgitt 22,762 stemmer og av disse har de to arbeiderpartier fått 12,578, eller 55.3 prosent.

I landkretsen er det avgitt 48,682 stemmer og av disse har de to arbeiderpartier fått 23,432, eller 48 prosent.

For de enkelte kommuner stiller prosenten mellom borgerlige og arbeiderstemmer seg slik:

	Prosent Arb.partiene:	Prosent Borg.partier
Holmestrand	60.4	39.6
Horten	55.3	44.7
Tønsberg	54.4	45.6
Sandefjord	39.2	60.8
Larvik	65.8	34.2
Stavern	33.9	66.1
Samlet	12578 st. 55.3 pst.	10184 st. 44.7 pst.

Aagårdstrand	30.5	69.5
Andebu	29.7	70.3
Borre	48.0	52.0
Botne	46.5	53.5
Brunlanes	42.6	57.4
Hedrum	36.9	63.1
Hof	67.5	32.5
Lardal	54.7	45.3
Nøtterøy	43.0	57.0
Ramnes	32.6	67.4
Sande	60.8	39.2
Sandar	41.5	58.5
Sem	48.0	52.0
Skoger	67.5	32.5
Stokke	36.0	64.0
Strømm	61.2	38.2
Svelvik	64.0	36.0
Tjølling	51.5	48.5
Tjøme	44.0	66.0
Våle	32.6	67.4
Samlet	23432 st. 48.0 pst.	25250 st. 52.0 pst.

«…det er et flertall arbeiderstemmer i Vestfold,» skrev Vestfold Arbeiderblad da valgresultatet ble kommentert den 10. oktober 1945. Den gangen slo de sammen valgresultatet til Ap og NKP under overskriften «Arbeiderpartiene». Noen få år senere ble de to partiene bitre fiender.

Ap og NKP kom langt i sine planer om å slå de to partiene sammen. Retningslinjer for sammenslåing ble utviklet og anbefalt blant annet av Einar Gerhardsen og andre ledende personer i de to partier. Et felles program ble utarbeidet og godkjent, men så trakk NKP seg fra forhandlingene da partiene begynte å drøfte de praktiske sidene ved en sammenslåing.

Et siste forsøk på samling ble gjennomført da Ole Andersen Kiste, formann i Vestfold faglige samorganisasjon, våren 1947 sendte det såkalte Vestfold-forslaget til LO, Ap og NKP. Kommunistene trakk seg fra forhandlingene, og et endelig brudd oppsto mellom de to partiene. Bruddet innledet en kamp om makten over LO.

Enkelte mener det var kommunisthateren Haakon Lie (Ap) som sto bak Vestfold-forslaget, og at målet var å røyke ut kommunistene en gang for alle. For mange nordmenn var det stor usikkerhet om Arbeiderpartiet også etter krigen ville være kommunistvennlige, eller om partiet ville ta et vestlig standpunkt. Bruddet i forhandlingene med NKP ble en lettelse for dem som ønsket en vestlig orientering i Ap.

Kuppet i Tsjekkoslovakia, den påtvungne «vennskapsavtalen» i Finland og trusselen mot Norge førte arbeiderbevegelsen inn i et stort, politisk stemningsskifte. I 1949 kunne man lese i medlemsbladet til Kjemisk forbund en skildring av de redselsfulle opplevelsene en vesttysk sosialdemokrat hadde under en reise i Øst-Tyskland. Artikkelen avsluttes slik: «Ingen tør naturligvis tenke på å streike, for da trues de straks med tvangsarbeid eller med nedleggelse av fabrikken for så å flytte den til Sovjetrussland, hvor forholdene bare er enda verre.»

Arbeiderpartiet gikk gjennom store politiske endringer i løpet av de 30 årene fra 1918 til 1948. Disse endringene fikk stor betydning for norsk politikk gjennom den kalde krigen.

Kråkerøy-talen

Det sovjetiske presset mot Tsjekkoslovakia og Finland skapte stor usikkerhet og frykt i Norge. Norske kommunister applauderte både kuppet og den påtvungne «vennskapsavtalen», noe som skapte stor irritasjon blant folk. På politisk toppnivå ble det kjent at kommunistene planla en sabotasjeaksjon mot malmtransporten til Narvik. Under et hemmelig nordisk møte i Oslo i februar 1948, diskuterte de nordiske kommunistpartiene om de skulle melde seg inn i Kominform for å knytte tettere kontakt med Moskva. Møtedeltagerne diskuterte også hvordan de skulle ta over makten i LO.

Komintern ble oppløst i 1943 etter press fra Sovjetunionens allierte i krigen mot Nazi-Tyskland. USA, Storbritannia og Frankrike ville ikke samarbeide med Sovjetunionen dersom de samtidig arbeidet for verdenskommunismen. Kominform ble opprettet i 1947 som en fortsettelse av Komintern.

Flere norske politikere med radikal bakgrunn var ikke lenger i tvil: Norge kom til å bli styrt fra Moskva om de ikke tok grep om situasjonen. Den 29. februar 1948 holdt statsminister Einar Gerhardsen (Ap) sin berømte og viktige Kråkerøy-tale:

«Det tsjekkoslovakiske folket står for oss som et frihetselskende folk, som tappert har kjempet mot overfallsmenn og undertrykkere av alle slag. Vi har følt oss i et merkelig slektskapsforhold til dette folket, sympatisert med det og høyaktet det. Derfor gjør det oss så inderlig ondt å være vitne til det som nå skjer. Kommunistene er vel de eneste som gleder seg. De sier at det er folkeviljen og folket som nå har seiret. Vi andre har vanskelig for å forstå at det da skulle være nødvendig å sette helt utenfor det parlamentet som det tsjekkiske folket selv har valgt. Og vi har vanskelig for å forstå at kommunistene ikke skulle kunne avvente resultatet av de valgene som skulle ha funnet sted om et par måneder. Under disse omstendigheter må man ha oss tilgitt at vi ikke finner mer enn én naturlig forklaring, nemlig den at kommunistene ikke våget å legge avgjørelsen hos folket i frie valg.

Hendingene i Tsjekkoslovakia har hos de fleste nordmenn ikke bare vakt sorg og harme – men også

angst og uhyggestemning. Problemet for Norge er, så vidt jeg kan se, i første rekke et innenrikspolitisk problem. Det som kan true det norske folkets frihet og demokrati – det er den fare som det norske kommunistpartiet til enhver tid representerer. Den viktigste oppgaven i kampen for Norges selvstendighet, for demokratiet og rettssikkerheten er å redusere kommunistpartiet og kommunistenes innflytelse mest mulig.

Vi må ikke skape noen hetsstemning mot dem. Vi skal ikke bekjempe dem med de samme metodene som deres tsjekkiske partifeller bekjemper sine politiske motstandere. De norske kommunister vil fortsatt kunne nyte godt av alle demokratiske rettigheter. De vil kunne tale og skrive fritt. Ingen aksjonskomiteer fra andre partier vil foreta utrenskninger i deres redaksjoner, eller blant deres tillitsmenn. Deres representanter i Stortinget og kommunestyrer vil kunne fortsette sitt arbeid der, inntil velgerne i frie valg erstatter dem med andre. Og de vil kunne fortsette sitt arbeid for å vinne posisjoner i fagorganisasjonen og nytte sin innflytelse der til å lage aksjoner som skaper forstyrrelser i hele vår samfunnsøkonomi.

Statsminister Gerhardsen angriper Kommunistpartiet.

„En fare for det norske folks frihet og selvstendighet."

Statsminister Gerhardsen talte søndag kveld i Fredrikstad og kom bl. a. inn på situasjonen i Tsjekkoslovakia. Statsministeren sa bl. a. at vi har følt oss i et merkelig slektskapsforhold til det tsjekkiske folk, sympatisert med det og høyaktet det. Derfor gjør det oss så inderlig vondt å være vitne til det som nå skjer. Kommunistene er vel de eneste som gleder seg. Vi finner ingen annen naturlig forklaring enn den at kommunistene ikke våger å legge sin skjebne i folkets hender gjennom frie valg.

Hendingene har også vakt angst og uhygge hos oss. Så vidt jeg kan se er problemet for Norge først og fremst av innenrikspolitisk art. Det som kan true det norske folks frihet og selvstendighet er den fare kommunistpartiet til enhver tid representerer. Den viktigste oppgaven i kampen for Norges selvstendighet, for demokratiet og rettssikkerheten, er å redusere kommunistpartiet

(Fortsatt siste side.)

Norge tok sitt retningsvalg med Kråkerøy-talen. Faksimile fra VG 1. mars 1948.

Vi skal kjempe mot kommunistene med demokratiske midler og åndelige våpen.

Vi skal prøve å overbevise de mange som under krigen i god tro gikk med dem, fordi de trodde kommunistpartiet var nasjonalt og demokratisk. I dag har ingen lenger rett til å være i god tro. De som står i spissen for kommunistpartiet i Norge, er Komintern- og Kominform-kommunister. Som sine kampfeller i andre land er de i sine hjerter tilhengere av terror og diktatur. Ingen vakre deklamasjoner må lenger hindre folk i å se denne brutale sannheten åpent i øynene – selv om det for mange blir en uhyggelig oppdagelse. De eneste som kan gi bevis for at denne strenge dom er uriktig, er de norske kommunistene selv. De kan gjøre det ved klart å ta avstand fra den fremgangsmåten deres tsjekkiske partifeller har nyttet, og ved åpent å bryte med de internasjonale kommunistorganisasjoner. Men det gjør Peder Furubotns parti aldri. De medlemmer av kommunistpartiet som ønsker å sette Norge foran andre land, og friheten og demokratiet foran andre idealer, må derfor bryte med kommunistpartiet. Fordi jeg tror at problemet for tiden er et innenrikspolitisk problem, synes jeg en har rett til å si at det foreløpig ikke er noen fare for Norge. Det sier jeg i tillit til at det frie norske folket selv sørger for å redusere kommunistpartiet til den beskjedne sekt det var før krigen. Og med det er faren for tsjekkoslovakiske tilstander i Norge redusert tilsvarende. Vi skal se alvoret i situasjonen åpent i øynene, men heller ikke her er det grunn til å male bildet for svart.

I en tid som denne hviler det et stort ansvar på alle politiske partier og deres tillitsmenn, på alle organisasjoner og på pressen. Hvis en noen gang skulle ha rett til å stille krav om saklighet og anstendighet i den offentlige debatt, så burde det være i en tid som den vi nå gjennomlever.»

Starten på kommunistjakten

Dermed var den kalde krigen kommet til Norge! Kråkerøy-talen var et markert brudd med NKP, og ble startskuddet på en kommunistjakt som skulle vare i 40 år. Talen var som musikk i ørene til Haakon Lie og de øvrige politikerne i den vestlig-orienterte fløyen i Ap, for nå hadde den tidligere kommunistvennlige Einar Gerhardsen tatt et valg. Arbeiderpartiets leder tok i all offentlighet avstand fra kommunistene, og valgte den vestlige verden.

Vi vil ikke ha noe nytt 9. april!

Statsministerens Fredrikstad-tale søndag vil skape skille i vår historie, sier professor Keilhau.

Kraftige taler på forsvarsmøtet i går kveld.

Fra møtesalen. På første benk fra venstre professor Wilhelm Keilhau, forsvarsforeningens forrige president general Erichsen, presidenten nå, direktør Finn Dahl og oberst Johannes Schiøtz.

I møte med Oslo Forsvarsforening gjentok Einar Gerhardsen sin frykt for at Norge skulle bli styrt fra Moskva. Faksimile fra VG 3. mars 1948.

De som hadde fryktet at Ap ville velge Moskva-linjen, kunne puste lettet ut.

At Arbeiderpartiet valgte å ta avstand fra kommunismen og valgte å ta del i den vestlige alliansen, førte til at de borgerlige partienes mistenksomhet og usikkerhet til Ap i stor grad ble borte. Retningsvalget la grunnlaget for at norske partier i store trekk var enige om landets utenrikspolitiske og forsvarspolitiske hovedretning gjennom hele den kalde krigen.

Den brede enigheten skulle likevel vise seg å holde hardt i mange sammenhenger. Spesielt i venstrefløyen i Arbeiderpartiet var det mange som ønsket at Norge skulle bli en brobygger mellom øst og vest. De trodde det ville være mulig for et lite land å dempe motsetningene mellom stormaktene. Dessuten var det fremdeles mange i arbeiderbevegelsen som syntes det var vanskelig å velge side, selv om Ap-ledelsen valgte den vestlige. Det var en viss sympati for det store sosialistiske eksperiment som Sovjetunionen sto for, samtidig som det var en skepsis til den amerikanske kapitalismen og en politikk mange oppfattet som imperialistisk. Denne fløyen ønsket å holde døren til Sovjetunionen på gløtt gjennom norsk nøytralitet.

Opptakten til kald krig utenfor Norge

Utenfor Norges grenser var det mange andre faktorer som bidro til å skape den kalde krigen. På sett og vis ble konflikten innledet allerede i 1917 med den russiske revolusjonen. Kommunismen som ideologi sto i fundamental konflikt med kapitalismen og den vestlige verdens idealer. Kommunistene styrte landet med planøkonomi, mens den vestlige verden brukte blandingsøkonomi eller fri konkurranse. Kommunistene satte staten og partiet over individet, mens den vestlige verden sto for demokratiet og individets frihet. De to ideologiene var som olje og vann.

Sovjetunionen undertegnet en ikke-angrepspakt med Tyskland i 1939, en uke før andre verdenskrig brøt ut. I en periode var Sovjetunionen en fiende av USA og Storbritannia. To år senere ble Sovjetunionen angrepet av Tyskland, og Stalin ble avhengig av vestlig hjelp. Storbritannias statsminister Winston Churchill følte seg som djevelens allierte da Storbritannia bidro til å levere våpen og militært utstyr til Sovjetunionen. For Churchill var nazister og kommunister to alen av samme stykke; begge var totalitære og udemokratiske. USAs ledelse hadde ikke så sterk antipati mot kommunistene, samtidig som lend-lease-avtalen bidro til at USA kunne vente med å engasjere egne soldater i krigen. Det var altså sterke motsetninger de allierte i mellom, noe som fikk betydning for tiden som fulgte.

Noen måneder før andre verdenskrig tok slutt, møtte Stalin, Roosevelt og Churchill hverandre til Jaltakonferansen. Der ble de enige om hvordan Europa skulle se ut når krigen tok slutt. Da Sovjetunionen krevde innflytelse i de østeuropeiske landene i årene etter krigen, ble det gjort med bakgrunn i dette møtet, selv om de to vestlige statslederne på ingen måte hadde sagt ja til et sovjetisk herredømme. Jaltakonferansen fastslo at det i de befridde landene skulle dannes brede, provisoriske regjeringer som skulle forplikte seg til å holde frie, demokratiske valg så snart som mulig.

Kort tid etter Jaltakonferansen hadde den sovjetiske utenriksministeren Molotov uttrykt bekymring over avtalens mulige negative innflytelse på Stalins plan om maktovertagelsen i Øst-Europa. Stalin beroliget ham med ordene: «Vi gjør det senere på vår måte».

Mot slutten av andre verdenskrig hadde Sovjetunionen fire ganger så mange soldater og dobbelt så mange stridsvogner i Europa som det amerikanerne og britene hadde til sammen. Det var en frykt for at de store sovjetiske styrkene kom til å utgjøre en trussel mot Vest-Europa etter verdenskrigen. Dermed ga Churchill de militære i oppdrag å planlegge «Operation Unthinkable». Generalene skulle forberede en krig mellom de vestlige allierte og Sovjetunionen. Planen var å angripe de sovjetiske styrkene i Europa 1. juli 1945 med britiske, amerikanske og polske styrker – støttet av 100 000 soldater fra den tyske hæren. Planen ble raskt lagt vekk, den het tross alt «operasjon utenkelig». Like fullt viser eksemplene fraværet av tillit mellom spesielt to av statslederne, og at den kalde krigen var under oppseiling.

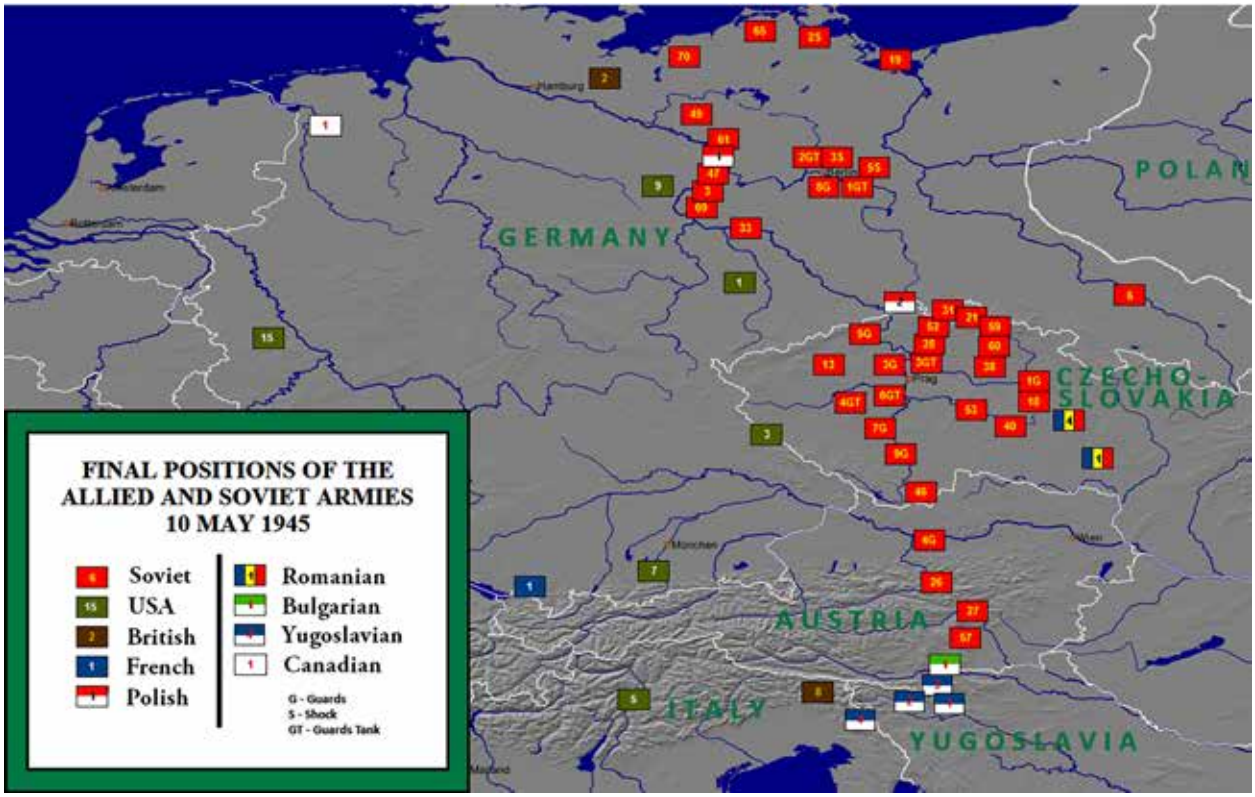
Etter krigen forsøkte USA å få Storbritannia og Sovjetunionen med på å utvikle verden i en felles forståelse. USA hadde et ønske om å fortsette samarbeidet med Sovjetunionen og de andre allierte ved å bygge opp en ny internasjonal verdensorden. Sentralt i den amerikanske politikken var ønsket om å skape internasjonal stabilitet og fred gjennom FN og frihandel.

Det viste seg snart at Sovjetunionen og den vestlige verden hadde grunnleggende ulike ønsker for tiden som skulle komme. Alle var med i FN, men de hadde ulikt syn på frihandel og demokrati. Sovjetunionen begynte gradvis å stramme grepet om de østeuropeiske statene, og like gradvis innså Vest-Europa og USA at de ikke ville klare å utvikle verden basert på felles interesser.

Et jernteppe har senket seg

Første gang man vet at begrepet «kald krig» ble brukt, var i et essay av forfatteren George Orwell i oktober 1945. Orwell er spesielt kjent for boken «Animal Farm» (1945), eller «Kamerat Napoleon» som den heter på norsk. I denne boken er Orwell sterkt kritisk til Stalin, og han harselerer over kommunismen.

I februar 1946 skrev den amerikanske diplomaten George F. Kennan et telegram til det amerikanske finansdepartementet om hvorfor Sovjetunionen

Den voldsomme overmakten av sovjetiske soldater og stridsvogner i Europa, skremte flere vestlige ledere. Illustrasjonen viser styrkeforholdet og avdelingenes plassering 10. mai 1945. Illustrasjon: W. B. Wilson.

Det var Winston Churchill som introduserte begrepet «jernteppe» under en tale i 1946. Foto: The Churchill Centre.

ikke ønsket å delta i Verdensbanken. Kennan fastslo at Sovjetunionen anså at kommunismen ikke kunne samarbeide med kapitalismen. Dermed var et økonomisk samarbeid en umulighet.

Diplomaten mente også at Sovjetunionen ville bruke kommunistiske partier i Europa til å spre sin ideologi og den sovjetiske innflytelsen. Kennan mente at den vestlige verden måtte møte kommunismen med ideologiske motmidler. Vi måtte vise at våre verdier var mer attraktive enn kommunismens verdier. Den amerikanske administrasjonen lyttet til Kennans råd etter hvert som hans spådommer viste seg å slå til.

Det var Winston Churchill som introduserte begrepet «jernteppe» under en tale i 1946: «Fra Szczecin ved Østersjøen til Trieste ved Adriaterhavet har et jernteppe senket seg over kontinentet. Bak den linjen ligger alle hovedstedene i de eldgamle statene i Sentral- og Øst-Europa. Warszawa, Berlin, Praha, Wien, Budapest, Beograd, Bucuresti og Sofia, alle disse berømte byene og befolkningene rundt dem ligger i hva jeg må benevne som sovjetisk område.»

Churchill var overbevist om at Sovjetunionen og kommunismen var den største trusselen mot den vestlige sivilisasjon, og at de som følge av dette måtte bekjempes. Og Churchill var villig til å gå langt. Svært langt! I 1947 foreslo han ovenfor amerikanerne å bruke atomvåpen i et preventivt angrep på Sovjetunionen.

En ideologisk krig

Sovjetunionen veltet alle forsøk på å etablere demokratiske regjeringer i Øst-Europa, og de motarbeidet frihandelen. De østeuropeiske økonomiene ble omdannet til sentrale planøkonomier etter sovjetisk forbilde. I flere av landene ble det gjennomført harde utrenskninger i de kommunistiske partiene. Demokratiske rettigheter ble borte, og det ble etablert nye konsentrasjonsleirer. Det ble slått hardt ned på ethvert forsøk på å gi kommunistpartier en nasjonal identitet. Det var Moskva-linjen som skulle følges.

I løpet av 1946 ble det opprettet «folkerepublikker» i Bulgaria og Romania. Året etter sto Ungarn og Polen for tur. De var formelt selvstendige, men i praksis under sovjetisk kontroll.

Truman-doktrinen var amerikanernes svar på den stadig økende innflytelsen fra Sovjetunionen. I mars 1947 lanserte den amerikanske presidenten Harry Truman sin doktrine som sa at USA var forpliktet til å bekjempe kommunismen globalt ved å «støtte frie folk som gjør motstand mot væpnede mindretalls forsøk på å ta makten eller mot press utenfra».

Doktrinen ble fulgt opp av den amerikanske Marshallplanen sommeren 1947. Den amerikanske utenriksministeren George C. Marshall lanserte et europeisk gjenreisningsprogram hvor USA tilbød Europa og Sovjetunionen økonomisk hjelp mot at mottakerlandene åpnet for økt frihandel.

Sovjetunionen, de østeuropeiske landene, Spania og Finland takket nei til Marshallhjelp. Også i Norge var spørsmålet omstridt, ikke minst fordi planen ble lansert før Arbeiderpartiet hadde valgt en vestlig orientering. Norge ble en del av planen, noe som gradvis førte til et tettere samarbeid med USA. Det økte samarbeidet kom til å gå på bekostning av vår tilknytning til Storbritannia.

Sovjetunionen så på Marshallplanen som en del av amerikanernes planer om en global ekspansjon, og tvang dermed alle landene under deres kontroll til å avvise tilbudet. Kominform ble et middel for å kneble nabolandene. Dermed bidro Marshallplanen til å splitte Europa.

Marshallhjelpen ble viktig for gjenreisningen av Europa. Illustrasjon: The George C. Marshall Foundation.

Mandag 1. mars 1948.
Nr. 51. 38. årgang.

Nybrott

TRYKKSAKER
Årsmeldinger, regnskaper, brev-papir, konvolutter, visittkort, utføres hurtig og pent i
NYBROTTS TRYKKERI

Norges del av Marshall-hjelpen 34 millioner dollar.

Vi skal bekjempe kommunistene med åndelige våpen.

Statsminister GERHARDSEN om vår stilling.

(NTB) Statsminister Gerhardsen talte i går kveld i Fredrikstad og kom bl. a. inn på situasjonen i Tsjekkoslovakia. Han sa bl. a. at vi har følt oss i et merkelig slektskapsforhold til det tsjekkiske folk, sympatisert med det og høyaktet det. Derfor gjør det oss så inderlig ondt å være vidne til det som skjer. Kommunistene er de eneste som gleder seg. Vi finner ingen annen naturlig forklaring enn den at kommunistene ikke våger å legge sin skjebne i folkets hender gjennom frie valg.

Handlingene har også vakt angst og uhygge hos oss. Så vidt jeg kan se er problemet for

betastemning mot dem. Vi skal ikke bekjempe dem med de samme metodene som deres tsjekkiske partifeller bekjempet sine politiske motstandere med. De norske kommunister vil fortsatt kunne nyte godt av alle demokratiske rettigheter. Ingen aksjonskomiteer fra andre partier vil foreta utrenskninger i deres redaksjoner eller blant deres tillitsmenn. Deres representanter i Storting og kommunestyrer vil kunne fortsette sitt arbeide, inntil velgerne i frie valg erstatter dem med andre. De vil kunne fortsette sitt arbeid for å vinne posisjon i fagforeningene, og nyte sin innflydelse der til å la-

munistene var nasjonalt og demokratisk innstilt. De som står i spissen for kommunistp. i Norge er Kominform-kommunister. Som sine kampfeller i andre land er de i sine hjerter tilhengere av terror og diktatur.

Ingen vakre deklamasjoner må lenger hindre folk i å se denne brutale sannhet i øynene, selv om det for mange blir en ubyggelig oppdagelse.

På bildet ses fra venstre: Sovjetunionens representant i Finland, generalløytnant Savonenkov, Finlands president Paasikivi og innenriksminister Yrjö Leino.

Finnland tar opp Forhandlinger med SOVJET

Stalins brev holdt i en vennskapelig tone.

Helsingfors, 29. febr.
(NTB) Det svenske folkepartis parlamentsgruppe besluttet lørdag at Sovjetunionens forslag om en stattepakt med Finn-

mentsgruppe har ikke hatt noe møte i helgen.

STALINS BREV TIL PAASIKIVI

Senator Vandenberg uttaler at planen bør påskynnes.

Senatet begynner behandlingen i dag

I dag begynner det amerikanske senat behandlingen av forslaget om det amerikanske hjelpeprogram for 1948.

Av fortegnelsen over de beløp som komitéen regner med kan bli bevilget til de forskjellige deltagerland, fremgår at Norge er tiltenkt 34 millioner dollars for de første 15 måneder av hjelpeprogrammet.

Marshallhjelpen var viktig for gjenoppbyggingen av Norge. Samtidig bidro hjelpeordningen til at konflikten mellom øst og vest økte. Faksimile fra Nybrott 1. mars 1948.

Marshallhjelpen varte fra 1948 til 1952, og kostet USA ca. 12 milliarder dollar i datidens pengeverdi. Av dette fikk Norge om lag 3 milliarder kroner, noe som tilsvarer ca. 60 milliarder kroner i dagens pengeverdi. Den romslige støtten førte til økt handel med USA i årene som kom, så i praksis fikk USA store deler av verdiene tilbake.

Fra 1917 til 1947 var det mange isolerte hendelser mellom landene i øst og vest som hver for seg var som knuffing å regne. Det var med andre ord ikke en spesiell hendelse eller dato som definerer begynnelsen på den kalde krigen. Høsten 1947 var det en markert opptrapping av konflikten da de fire allierte maktene skiltes fra en konferanse uten å ha kommet til enighet om Tysklands fremtid. For Norges del var Einar Gerhardsens Kråkerøy-tale i 1948 et markert tidsskille.

Særtrekkene ved den kalde krigen

Den kalde krigen var verdensomspennende, men for oss i Norge var det først og fremst konfliktene mellom Øst- og Vest-Europa, samt konfliktene mellom USA og Sovjetunionen, som fikk betydning. For oss var den kalde krigen brytningene mellom NATO og Warszawapakt-landene.

På samme vis som det var en konflikt mellom USA og Sovjetunionen, var det konflikt mellom Kina og USA, samt mellom Kina og Sovjetunionen. Samlet sett var dette en farlig trekant-konflikt.

Også Afrika, Asia og Sør-Amerika fikk merke den kalde krigen. I flere av landene ble den kalde krigen varm gjennom kamphandlinger. Spesielt risikabelt for verdensfreden var det at flere konflikter førte til kamphandlinger mellom amerikanske og sovjetiske soldater, samtidig som sovjetiske og kinesiske soldater var i strid. USA, Kina og Sovjetunionen blandet seg inn i mange lands konflikter ved å gi partene våpen, instruktører eller direkte militær støtte. Også andre land blandet seg inn i konflikter, som for eksempel Cuba, som var aktivt engasjert i Angola.

Det var den kommunistiske ideologien som sto mot vestlige frihetsidealer. Dermed ble det en kraftig polarisering hvor man enten støttet dem eller oss. Debatten var enten svart eller hvit. Det var «the good guys and the bad guys» – og det var knapt plass til noen imellom.

Organisasjonen av alliansefrie nasjoner ble stiftet i 1961, med formål å være nøytral ovenfor de store maktblokkene. Flere enn 100 stater ble med i organisasjonen, og de representerte på det meste mer enn halvparten av jordens befolkning. Flere av landene endte etter hvert opp med å velge side til fordel for enten Sovjetunionen eller USA. Organisasjonen fikk med andre ord ingen vesentlig betydning.

Våpenkappløp, spionasje og propagandaoperasjoner var sentrale ingredienser i den kalde krigen. Stadig nye og mer effektive våpen ble utviklet, og det ble et kappløp om å produsere flest atomvåpen. Til slutt eksisterte det atomvåpen nok til å utslette alt liv på kloden.

Fredsbevegelsene uttrykte folks reelle frykt for atomvåpen. Noen fredsbevegelser ble etablert av engasjerte mennesker, og var politisk uavhengige.

Andre «fredsbevegelser» ble etablert som en del av Sovjetunionens propagandaapparat. De siste hadde som regel størst tilgang på ressurser.

Den internasjonale situasjonen påvirket også Vestfold. I vårt fylke var det fire byer vi antok var mål for et sovjetisk atomangrep. Frykten førte til at myndighetene i den første tiden anbefalte folk å bygge tilfluktsrom i sine egne kjellere. Det ble krav om tilfluktsrom i større private og offentlige bygg. Vi nådde aldri målet om å kunne tilby tilfluktsrom til samtlige innbyggere i tettbebygde områder.

Private matlagre var like nødvendig som tilfluktsrom. Folk ble oppfordret til å lagre hermetikk og annen mat med lang holdbarhet. I krigens første fase ville dagligvarebutikkene bli stengt, og det ville bli innført streng rasjonering av mat og drivstoff.

Gjennom hele perioden var det en omfattende etterretningsvirksomhet mot Norge fra østblokklandene. Personellet ved de østeuropeiske ambassadene fulgte nøye med på politiske og militære forhold i Norge. «Tilfeldigvis» var de alltid til stede ved større militære øvelser. De var også aktive i sine forsøk på å rekruttere nordmenn til å gå i deres tjeneste, enten som regelrette spioner eller som påvirkningsagenter.

Vestlig etterretning forsøkte også å bruke Norge som base, men norske myndigheter gjorde hva de kunne for å unngå dette. Et av grepene var å bygge opp en solid norsk etterretningstjeneste som kunne hente inn den informasjonen våre allierte ønsket å få innsyn i. Dette foregikk gjerne i samarbeid med USA. Dermed fikk vi nasjonal kontroll på virksomheten, samtidig som USA fikk tilgang på informasjon via Norge.

Det ble en propagandastorm hvor hensikten var å påvirke våre holdninger, følelser og adferd. Begge parter ønsket å spille på våre følelser for å nå sine mål. De ville vi skulle tro på noe, som for eksempel at Sovjetunionen var en stor trussel mot vårt demokrati – eller at de var våre beste venner som ønsket oss alt vel.

Sovjetunionens taktikk var blant annet å svekke vår vilje til å forsvare oss om det skulle bli krig: «Er dette verdt å dø for?» De ønsket også å bryte ned lojalitetsfølelsene til de verdiene landet vårt er tuftet på. Sovjet forsøkte å vinne ideologiske og politiske seire. Politikere og journalister ble brukt av Sovjetunionen. Østblokkens ambassader foret dem med argumenter og «fakta». Noen få gjorde dette mot betaling, men langt flere fulgte egen overbevisning.

Vestlige myndigheter forsøkte å påvirke innbyggerne bak jernteppet med Radio Free Europe og Radio Liberty.

Vi fikk etter hvert begrepet «nyttige idioter» om de som nærmest gikk i kommunismens tjeneste.

Begge sider gjennomførte propagandaoperasjoner, både mot egne innbyggere og innbyggerne på den andre siden av jernteppet. Siden den vestlige verden var åpen og tilgjengelig for alle, og fordi vår del av verden hadde ytringsfrihet for alle, fikk Sovjetunionen den enkleste oppgaven. Sovjetunionen og kommunistlandene i øst var vanskelig tilgjengelig, og myndighetene slo ned på alle ytringer som gikk imot makthavernes interesser. Dermed ble det betydelig vanskeligere for vestmaktene å utføre propagandaoperasjoner inn i østblokken.

USA forsøkte også å påvirke sine meningsmotstandere, og var aktive med sin propaganda, både ovenfor egne innbyggere og innbyggerne i kommunistlandene. Radio Free Europe og Radio Liberty hadde radiosendere i Europa, Asia og Midtøsten for å nå inn i kommunistlandene. Sovjetunionen møtte radiokanalene med støysendere som skulle blokkere radioprogrammene i et forsøk på å «beskytte» sitt folk.

Det ble aldri noen direkte konfrontasjon mellom NATO og Warszawapakt-landene i Europa. Den kalde krigen var preget av veksling mellom intens spenning, hvor vi var helt på randen av krig, til tøværsperioder med avspenning og tillitsskapende samtaler. De mest kritiske situasjonene var trolig Berlin-blokaden i 1949, Koreakrigen 1950-1953, Cuba-krisen i 1962 og NATO-øvelsen «Abel Archer» i 1983. Hver av disse hendelsene kunne ført til en tredje verdenskrig.

Den kalde krigen var en tilstand hvor det hverken var fred eller krig. De to blokkene utøvde aktiviteter som lå på grensen til åpen krig, men uten at det ble krigsutbrudd.

Frykt og mistenksomhet

«Det som kan true det norske folkets frihet og demokrati – det er den fare som det norske kommunistpartiet til enhver tid representerer.» Statsminister Einar Gerhardsen var særdeles klar i sin Kråkerøytale. Kommunistene ble utpekt til vår største innenrikspolitiske trussel. Trusselen ble vurdert til å være så stor at det ble satt i gang en intens kommunistjakt.

Norges Kommunistiske Parti (NKP) ble ansett for å være Sovjetunionens døråpner til Norge. Kommunistene ble av mange stemplet som femtekolonnister som arbeidet for at Moskva skulle ta over styringen av landet vårt. Frykten var ikke helt uten berettigelse.

Tusenvis av oppglødde og hengivne kommunister fra hele verden var i mellomkrigstiden studenter ved de såkalte Leninskolene i Moskva og i Sverige. Skolene var drevet av den internasjonale kommunistiske sentralorganisasjonen Komintern. 110 nordmenn tilbrakte fra ett til tre år av sine liv ved de kommunistiske universitetene. Flere nordmenn fulgte på etter krigen ved tilsvarende skoler, blant annet i Øst-Tyskland. Det var også vestfoldinger blant de norske studentene.

Studentene brukte tiden til å fordype seg i kommunismen som ideologi, og de fikk opplæring i politisk organisasjonsarbeid. Blant de mindre demokratiske fagene finner vi skolering i voldelig maktovertagelse (væpnet revolusjon). Det var også studier i marxisme og Lenins praktiske revolusjonsteori, illegalt arbeid og noen korte kurs i våpenbruk. Våpenopplæringen var for øvrig ikke på samme nivå som ved vanlig militær trening.

Utdanningen ble gjennomført bak et slør av hemmelighold. Ulikt tradisjonelle universiteter, fikk studentene ved Leninskolene tildelt dekknavn. Utdanningen skulle forberede studentene på kamp for kommunismen i hjemlandene. Enkelte reiste til Spania for å slåss mot fascistene. Andre fikk ledende roller i NKP, eller ble redaktører i den kommunistiske pressen. Noen ble igjen i Moskva som radioreportere i Radio Moskva, en radiostasjon som sendte norskspråklig, kommunistisk propaganda til langt ut på 1960-tallet.

MOSKVA RADIO
Sendetid og bølgelengder for sendinger på norsk fra Moskva er nå følgende:
Kl. 18.45—19.00. Kl. 19.30—20.00. Kl. 21.00—21.15. Bølgelengder: 31,65, 375 og 521,7 meter.

En rekke nordmenn arbeidet for Radio Moskva. Faksimile fra NKP-avisen Friheten 22. august 1950.

Norske myndigheter kjente til at nordmenn deltok ved de såkalte Leninskolene. Så sent som i 1986 skrev Politiets overvåkingstjeneste (POT) et notat om skoleringen av norske kommunister i Moskva.

Norsk deltagelse ved de såkalte Leninskolene påvirket også norske myndigheters trusselvurdering av kommunistene. I et rundskriv fra 1988 skrev POT at «NKP antas fortsatt å ha så nær tilknytning til Sovjetunionens kommunistiske parti at det kan betraktes som en underavdeling av dette. I relasjon til flere av de undergravingsformer som er listet opp foran… - …må NKP anses som en latent trussel».

NKP ble ansett som en latent trussel, selv om færre enn én prosent av velgerne ga dem sin stemme. 1980-tallet var ikke NKPs tiår.

Splid og uro

Historien viser at studentene tok med seg mye lærdom hjem til Norge, og de brukte kunnskapen aktivt i sine forsøk på å nå politiske mål. Kort tid etter krigen sto NKP bak flere streiker og uro. Ikke minst fikk streiken ved Eidanger Salpeterfabrikk på Herøya i september-oktober 1948 stor betydning for hvordan ledende politikere fra Arbeiderpartiet forholdt seg til NKP.

Streiken ved Hydros kunstgjødselfabrikk utviklet seg til en av de største arbeidskonfliktene etter krigen. Streiken ble dømt ulovlig, og Arbeiderpartiet erklærte at den var styrt av kommunister som kun var ute etter å infiltrere og sabotere norske arbeidsplasser. De mente at kommunistene ville ramme produktiviteten i industrien, noe som igjen ville svekke landets økonomi. Ved å hindre produksjon av kunstgjødsel på Herøya ville kommunistene skape vansker for handelsbalansen med utlandet, samt for landbruket i flere vestlige land.

Ved Kaldnes Mekaniske Verksted i Tønsberg forsøkte kommunistene å bruke en rekke aksjonsformer for å skape uro og misnøye i samfunnet. Tillitsvalgte med bakgrunn fra NKP samlet arbeiderne for å protestere mot storting og regjering. Faglige møter, resolusjoner, streiker og andre virkemidler ble brukt for å protestere på alt fra prisstigning og lønnsøkning til kritikk mot utenrikspolitikk og bevilgninger til Forsvaret.

I et notat fra Koordinasjonsutvalget for overvåkings- og sikkerhetstjenesten i oktober 1948 står det «at de pågående streikeaksjoner er resultatet av en

Kommunistisk resolusjonsmakeri på Kaldnes

Krav om kompensasjon for prisstigningen var ikke nok — det skulle også sparkes etter landets myndigheter

Kritikk av forsvarstiltakene, trusel om arbeidsnedleggelse

Papirarbeiderne i Halden mot kommuniststreiken

(AP) De fire papirarbeiderforeningene i Halden har på et møte behandlet det kommunistiske rundskrivet om å gå til en-dags streik i slutten av september. Industrigruppa som teller ca. 1000 arbeidere var ikke stemt for å streike.

Ledende tillitsmenn i foreningene uttaler til Halden Arbeiderblad at det kommunistiske streikeforslaget er henviktslaget. En annen sak er det at arbeiderne ikke er tilfreds med lønnsnemndas kjennelse.

Verkstedklubben ved Kaldnes Mek. Verksted hadde møte onsdag for å behandle prisstigningen og spørsmålet om kompensasjon. Møtet ble ledet av klubbformannen, Bjarne Moe.

Ved begynnelsen av møtet framsatte Ole T. Halvorsen dette forslaget som vedtokes enstemmig:

«Verkstedklubben ved Kaldnes Mek. Verksted A/S samlet til møte onsdag 30. august 1950 for å behandle høstens tariffsituasjon, vil uttale: Den prisstigning som har funnet sted etter devalueringen og oppheveisen av subsidiene, må kompenseres med en tilsvarende lønnsøking. Kravet om full kompensasjon må koples sammen med krav om pristopp og en effektiv priskontroll. Hvis dette krav ikke imøtekommes, må arbeiderne gjøre bruk av de midler som står til rådighet.»

En skulle tro at dette vedtaket dekket det som skulle sies i den foreliggende situasjon. Kommunistene mente imidlertid noe annet. De satte i gang sin partipolitiske resolusjonskvern og fikk etter løselige voteringer vedtatt noen tilleggruttalelser som tar både regjering og storting i skole. I en av disse uttalelsene, som var foreslått av Kåre Akselsen, blir det sagt at prisstigningen allerede har ført til en så sterk senking av levestandarden at «forholdene er blitt uholdbare. Mens prisene stiger uavbrutt, holdes lønningene nede. I denne situasjon er det med forferdelse en hører meddelelsen om at ny hundrer av millioner skal ofres til militærstellet. Dette betyr faktisk å ta brødet fra arbeiderne og gi dem kanoner i stedet.» Klubbformannen hadde redigert om denne resolusjonen og hva den endelige formuleringen ble i alle enkelthetet, kan det vel heller ikke være så farlig med, for oppskriften er jo ikke så helt' ukjent fra tidligere. Men at kommunistene mener seg berettiget til å felle dommen over den forsvarsberedskap som er framtvunget ved Sovjet-Samveldets aggressive politikk, må jo sies å være ganske godt gjort.

Møtet gjorde også et vedtak der det heter at «for å gi til kjenne alvoret i kravet om full kompensasjon, prisstopp, effektiv priskontroll og viljen til å kjempe for det» er man beredt til å stanse arbeidet 25. september. Men her ble det riktignok tatt et forbehold: «Såfremt tanken vinner effektiv tilslutning fra landets fagorganiserte arbeidere».

Tja, hva skal man si?

Eldre mann skambitt av sin schäferhund

Politiet måtte skyte det rasende dyret gjennem en sprekk i døren

(NTB) En eldre mann på Hisøy ved Arendal ble ved seks-tiden i dag morges overfalt av sin schäferhund som han har hatt i mange år. Hunden ble plutselig rasende, hoppet på mannen, veltet ham overende og bet ham overalt hvor den kunne komme til. Mannens voksne datter kom til stede og fikk slått hunden i hodet med en jernlest. Hun klarte å trekke sin far ut av kjøkkenet og sperret hunden inne der. Mannen var halvt bevisst-

NKP forsøkte å bruke fagbevegelsen for å skape uro i samfunnet. Artikkelen fra Vestfold Arbeiderblad omtaler et møte på Kaldnes Mekaniske Verksted i 1950.

MOSKVA OPPFORDRER TIL STREIKER I VEST-TYSKLAND

Som ledd i kampen mot Marshall-planen.

(NTB) Moskva radio oppfordret i en sending mandag arbeiderne i Vest-Tyskland til å gjøre sitt ytterste for å bekjempe Marshall-planen og hindre amerikanerne i å gjennomføre sine økonomiske planer i Tyskland. Henstillingen var rettet i en meget skarp note, og arbeiderne ble minnet om at Vest-Tyskland er utgangspunktet for De forente Staters politiske og økonomiske kamp mot Øst-Europa. Det er de tyske arbeideres oppgave å kvele de amerikanske erobringsforsøk i fødselen, het det.

Myndighetene i Sovjetunionen brukte Radio Moskva for å oppfordre folk i Europa til å aksjonere mot Marshall-planen. Faksimile fra avisen Nybrott 20. januar 1948.

langvarig infiltrasjonsvirksomhet fra en russisk organisasjon, TROJKA, som i første rekke utdanner sabotører i Russland».

Notatet sier også at TROJKAs oppgave først og fremst var å etablere celler ved store bedrifter, samt å organisere politisk undergravingsarbeid for å legge til rette for omfattende streiker. Målet var å lamme sentrale deler av norsk produksjonsliv og transportvesen.

Koordinasjonsutvalget skrev at de hadde informasjon om at det var utdannet særskilte sabotører som først skulle tre i virksomhet i tilfelle av militære operasjoner. «I denne forbindelse kan nevnes at man har brakt i erfaring at der har vært utenlandske instruktører til stede på sommerkurser som NKP satte i gang sommeren 1947 og 1948…»

Noe senere i 1948 skrev Koordinasjonsutvalget: «At det består en intim forbindelse mellom Moskva og det norske kommunistparti, er på det rene. En av de tegn som viser det, er den ensrettede propaganda og virksomhet satt i gang utelukkende for å hindre virkningene av Marshall-planen. De samme arbeidsmetoder og de samme tegn finner man også i andre land i Skandinavia og for øvrig i Vest-Europa.»

Arbeidskonfliktene bredte seg ut over store deler av Vest-Europa. Ikke minst ble Italia og Frankrike rammet av kommunistledede streiker.

Koordinasjonsutvalget mente også å kunne påvise at det var sendt ut instruksjoner til ulike kommunistiske organisasjoner om å skape splid innen arbeidstagerorganisasjonene, og dermed bidra til uro i arbeidslivet.

En representant for Transportarbeiderforeningen sa på et distriktsmøte i NKP i januar 1950 at: «Vår viktigste oppgave nå må bli å mobilisere bryggearbeiderne til streik og boikott i det øyeblikk våpnene kommer fra Amerika.» I 1950 var Norge medlem av NATO, og mottok store mengder militært materiell. Kommunistene forsøkte å sabotere lossing av skipene, blant annet i Melsomvik i Stokke.

«Upålitelige» i sentrale stillinger

Kommunistene forsøkte å få sentrale stillinger i statsforvaltningen og andre offentlige etater, ikke minst i institusjoner og bedrifter som var viktige for totalforsvaret. Myndighetene motsatte seg dette, og pekte på 19 etater hvor de mente det var viktig å unngå kommunister. Telegrafverket, Postverket, NRK og NSB var blant de viktigste statlige etatene i totalforsvaret.

I 1951 ble 33 personer ved Marinens hovedverft i Horten registrert, og i 1953 ble 217 kommunister

registrert ved Sørlandsbanen og Vestfoldbanen. Det er uklart hvor lenge registreringen av kommunister i viktige statsetater pågikk, men det varte i hvert fall til 1970.

En rekke private bedrifter var viktige for landets totalforsvar og hadde behov for personkontroll. Bedrifter som Kongsberg Våpenfabrikk og Norsk Hydro måtte sikre seg mot sovjetisk spionasje og infiltrasjon. Oljeselskapene var blant de som oftest søkte om sikkerhetsklarering av egne ledere og ansatte. Norsk Esso på Vallø ved Tønsberg var en av bedriftene som registrerte kommunister.

I 1950 ble 9 av 26 tillitsvalgte ved Kaldnes mekaniske verksted i Tønsberg registrert som kommunister. Året etter mente politiets overvåkingstjeneste at det fantes en hemmelig kommunistisk sammenslutning ved bedriften. I 1953 antok POT at det blant 1100 ansatte var 90 kommunister og 300 kommunistsympatisører.

Ved enkelte bedrifter var det privatpersoner eller bedriftsledelsen som registrerte kommunistene, uten at det var avklart med politiet. Noen bedrifter og tillitsvalgte samarbeidet med politiet og ga dem kopier av listene.

Fra 1948 vokste Forsvaret i takt med opprustningen. Regjeringen ønsket å hindre at kommunister ble ansatt i Forsvaret. Ansatte kunne ikke støtte et kommunistparti «som så på det sovjetiske samfunnssystemet som et forbilde og ga støtte til Sovjetunionens utenrikspolitikk». Myndighetene ville sikre seg at offiserene ville være lojale mot norske interesser hvis det brøt ut krig med Sovjetunionen. Dersom Forsvaret skulle klare å forhindre at kommunister fikk innpass, måtte det etableres registre. Denne oppgaven fikk Etterretningstjenesten.

To år etter at Heimevernet ble opprettet var 10-12 av 600 områdesjefer (tilsvarende kompanisjefer) registrert som medlemmer av NKP. I desember 1948 kunne sjefen for Etterretningstjenesten, Vilhelm Evang, informere om at de hadde iverksatt tiltak for «å skaffe en oversikt over de elementer innen Heimevernet som under gitte forhold kunne tenkes å ville reagere unasjonalt, ... en slik registrering er en oppgave av en særdeles delikat natur, som hvis den blir kjent vil få meget uheldige konsekvenser».

I august 1950 kunne forsvarsministeren informere utenrikskomiteen om at det ikke lenger var kommunister i stillingene som områdesjefer eller distriktssjefer i Heimevernet. De kommunistene som fortsatt var med i Heimevernet, hadde avdelingen oversikt over – med unntak av i Odda og noen herreder i Østerdalen hvor kommunistene sto sterkt. I 1952 mente Forsvarsstaben II at det fantes 1500-1700 «upålitelige» i Heimevernet, hvorav omlag 200 hadde meldt seg frivillig til tjeneste i HV.

I 1978 fikk overvåkingspolitiet tilgang til et skriv som Kommunistisk Ungdom hadde sendt til sine medlemmer. Rådet som organisasjonen ga til medlemmene var at «politisk virksomhet i det militære er forbudt og straffbart/refsbart. Du må derfor innstille deg på å arbeide konspirativt og illegalt». Medlemmene ble bedt om å etablere hemmelig adresse utenfor militærleiren hvor propagandamateriellet kunne sendes.

I Sovjetunionens ærend

Nordmenn var svært skeptiske til NKP og deres medlemmer fordi partiet regnet seg som en del av den kommunistiske verdensbevegelsen, hvor Sovjetunionens kommunistiske parti spilte den ledende rollen. NKPs politikk ble koordinert med politikken Moskva førte. Da Sovjetunionen gjennomførte kuppet i Tsjekkoslovakia, fikk Moskva støtte av NKP. Dette skremte mange nordmenn, og bidro til at partiet fikk større oppmerksomhet fra overvåkingspolitiet.

Flere fagforeningsklubber og politiske partier i Vestfold vedtok resolusjoner om kuppet i Tsjekkoslovakia. «Vi vil uttale at vi anerkjenner ikke diktatur i noen som helst form og vil beklage at det finnes nordmenn som anerkjenner dette,» uttalte Jern og Metall i Sandefjord. Dette ble vedtatt mot åtte stemmer. Formannen i klubben var fra NKP. NKPs uforbeholdne støtte til Moskva førte til at enkelte medlemmer meldte seg ut av partiet.

I 1953 kom det en etterretningsrapport som hevdet at kommunistene hadde endret taktikk ved å satse på fredsbevegelsen. «Taktikken har i 1952 gått ut på å bygge opp en bred fredsbevegelse. Denne bevegelsen blir fra kommunistisk hold fremstillet som strengt upolitisk og tilhengernes eneste felles tilknytningsgrunnlag er ønsket om fred.» NKPs rolle var en kombinasjon av å tale Moskvas interesser, samt så splid om Norges rolle i NATO. De forsøkte å svekke forsvarsviljen blant nordmenn, motarbeidet utbyggingen av NATO-baser og protesterte mot utplassering av atomvåpen i Europa.

Også de andre østeuropeiske statene var aktive i sitt påvirkningsarbeid. Ansatte ved ambassadene deres etablerte tette kontakter med blant annet ledende journalister og politikere. Disse ble matet med informasjon som favoriserte Moskvas interesser. De norske kontaktene var som regel ikke kommunister, men sympatiserte med deler av politikken fra Moskva – eller hadde felles interesser i enkeltsaker.

De østeuropeiske ambassadene støttet også fredsbevegelser i vest. Sovjetunionen skal ha gitt støtte til bevegelser som «Norge ut av NATO» og en kampanje som krevde at USA trakk seg ut av Vietnamkrigen. Vietnamkampanjen skal ha vært den siste verdensomspennende kampanjen som ble ledet fra Moskva.

En av organisasjonene det ble hevdet gikk Sovjetunionens ærend, var Sambandet Norge-Sovjetunionen. I 1982 uttalte sambandets landsstyre at den fremste oppgaven lå i «å arbeide videre for å spre kunnskap om sovjetfolkets kultur, dets liv og de mange sovjetiske fredsforslag som er fremmet».

Skal norske kommunister i evighet være politiske papegøyer?

Arvid G. Hansen holder oppgjør med sine tidligere partifeller

Arvid G. Hansen som i mange år var med i ledelsen av det Norske Kommunistparti og ble ekskludert sammen med Peder Furubotn i 1949, holder i en stor artikkelserie oppgjør både med Stalinismen og med de nåværende ledere av det Norske Kommunistparti. Arvid Hansen spør om ikke en viss porsjon selvkritikk ville være på sin plass hos den ledelse som godkjente Strand Johansens tale i 1949 som ideologisk-politisk plattform med det resultat at partiet ble splittet og at det ble kompromittert hos det brede lag av folket.

I artikkelen siteres følgende avsnitt av Strand Johansens tale:

«Han erklærte at forrædere som Furubotn & Co. fortjente å dingle i galgen på samme måte som Rajk & Co.»

I artikkelen heter det videre:

«Og når en istedenfor forsøk på selvkritikk og kritikk leser Frihetens kommentarer til de blodige begivenheter i Poznan, tvinges en til å spørre seg selv: Skal kommunistene i vårt land i all evighet vedbli med å være papegøyer? Finnes det overhodet ikke grunnlag og forutsetninger for selvstendig politisk tenkning innenfor NKP?»

Arvid Hansen peker på at kommunistpartiet har vært sterke hemmet av historiske tradisjoner. Helt fra splittelsen med Det norske Arbeiderparti har partiets politikk i stor utstrekning vært underlagt internasjonale direktiver, som av og til har falt heldig ut, men som vel så ofte mislyktes. Denne form for internasjonal sentralisme hadde den følge «at lederne i de enkelte partier i stor utstrekning ble avvendt med å tenke».

Så vidt Arvid Hansen, og han skulle vel i denne saken ha forutsetninger for å vite hva han snakker om.

«Skal kommunistene i vårt land i all evighet vedbli med å være papegøyer? Finnes det overhodet ikke grunnlag og forutsetninger for selvstendig politisk tenkning innenfor NKP?» Arvid G. Hansen tok et kraftfullt oppgjør med NKP. Faksimile fra Vestfold Arbeiderblad 3. august 1956.

Klar beskjed!

Larvik kommunistiske parti gir sin tilslutning til begivenhetene i Tsjekkoslovakia.

På medlemsmøte i Larvik Kommunistiske Parti mandag 15. da. ble følgende uttalelse enstemmig vedtatt:

Larvik Kommunistiske Parti, samlet til møte 15. mars 1948, vil uttale sin hele og fulle tilslutning til den stilling ledelsen i Norges Kommunistiske Parti har tatt til hendingene i Tsjekkoslovakia. Med begeistring, håp og tro hilser vi enhver utvikling i framstegsvennlig retning. Urokkelig og kompromissløst vil vi fortsette kampen *mot* reaksjonen og dens lakeier — for Norges nasjonale selvstendighet og det sanne demokratis seier.

NKP i Larvik ga Moskva sin uforbeholdne støtte. «Med begeistring, håp og tro hilser vi enhver utvikling i framstegsvennlig retning.» Faksimile fra Nybrott 17. mars 1948.

Utmeldelser av kommunistpartiet i Larvik.

Hendingene i Tsjekkoslovakia har bevirket at en rekke medlemmer av det kommunistiske parti har måttet ta sin stilling opp til revisjon.

I går ble det holdt et møte i Larvik kommunistiske parti hvor diskusjonens bølger gikk høyt.

Blant de medlemmer som hittil har meldt seg ut av partiet er byens tidligere varaordfører Svein Larsen, lektor Einar Brydøy og fru Petra Eide.

Den uforbeholdne støtten til Moskva førte til at flere medlemmer av NKP meldte seg ut, blant annet tidligere varaordfører Svein Larsen. Faksimile fra Nybrott 16. mars 1948.